

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA 's-GRAVENHAGE

**Directoraat-generaal Agro en
Natuur**

Directie Plantaardige Agroketens
en Voedselkwaliteit

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Factuuradres

Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Overheidsidentificatienr

00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ez

Ons kenmerk

DGAN-PAV / 15125402

Bijlage(n)

4

Datum

Betreft CML-onderzoek normoverschrijdingen imidacloprid in oppervlaktewater
en bevindingen van het Ctgb tav het EASAC-rapport over
neonicotinoïden

Geachte Voorzitter,

Met deze brief informeer ik u, mede namens de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, over het rapport van het Centrum voor Milieuwetenschappen van de Universiteit Leiden (CML) over meetgegevens van de neonicotinoïde imidacloprid in het oppervlaktewater (bijlage 1), het oordeel van het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb) hierover, naast een juridische overweging van het Ctgb (bijlage 2 en 3), de maatregelen die op basis hiervan zijn genomen en de maatregelen die het Ctgb voornemens is te nemen mochten de beperkingen bij het gebruik die reeds zijn opgelegd niet het beoogde effect hebben. Ook licht ik de verdere stappen toe die ik zal nemen aangaande imidacloprid in de glastuinbouw.

Daarnaast informeer ik uw Kamer over de bevindingen van het Ctgb (bijlage 4a en 4b) ten aanzien van het EASAC-rapport over effecten van neonicotinoïden op ecosystemen. Tenslotte ga ik in op de EFSA (European Food Safety Authority) - opinie van eind augustus 2015 ten aanzien van risico's van neonicotinoïden voor bijen.

Het Ctgb is gevraagd op basis van de hierboven genoemde wetenschappelijke ontwikkelingen en rapporten advies uit te brengen en daarbij verzocht aandacht te schenken aan de consequenties, indien nodig, van deze nieuwe gegevens voor de bestaande toelatingen gelet op het Europese en het nationale juridische kader. In eerdere, vergelijkbare kwesties heeft de Nederlandse inzet in samenspraak met andere lidstaten en met de Europese Commissie (EC), geleid tot het ingrijpen in de toelating van deze middelen, zoals door het stellen van aanvullende risicobeperkende voorschriften of door het intrekken van de toelating (zie onder andere Kamerstukken II 2014/15, 27 858, nr. 276).

CML-rapport "Analyse van imidacloprid in het oppervlaktewater"

Het rapport van CML (bijlage 1) bevat de meest recente meetgegevens (tot en met het eerste kwartaal 2015) van imidacloprid in het oppervlaktewater in vijf

regio's in Nederland met een relatief grote bijdrage aan de normoverschrijdingen van imidacloprid in het oppervlaktewater. De gegevens zijn getoetst aan drie milieunormen voor het oppervlaktewater voor imidacloprid.

Het CML concludeert:

- De resultaten van de percentages normoverschrijdende meetpunten op jaarbasis:

Norm	Normoverschrijdende meetpunten in 2010 (%)	Normoverschrijdende meetpunten in 2013 (%)	Normoverschrijdende meetpunten in 2014 (%)
Toelatingscriterium	80%	90%	>90%
JaarGemiddelde MilieuKwaliteitsNorm	47%	>47%	47%
Maximaal Aanvaardbare Concentratie MilieuKwaliteitsNorm	<47%	<47%	47%

- Na standaardisatie van de resultaten geldt voor alle drie getoetste normen dat de gestandaardiseerde percentages overschrijdingen in 2014 niet-significant verschillend zijn van 2013 of 2010. Het Toelatingscriterium is de strengste norm.
- Er zijn grote verschillen tussen regio's in niveau en het verloop in de tijd van de imidacloprid-concentraties. Zo hebben de kassenregio's de hoogste percentages en het verloop ervan vertoont geen of beperkte afname, in tegenstelling tot de overige regio's (bloembollen, boomteelt), waar de percentages veelal lager zijn en de afnames over de gehele periode veelal groter zijn.
- De gemiddelde concentraties voor de regio's gecombineerd in 2014 is 0,038 µg/L hetgeen een indicatie is voor een lichte daling in vergelijking met 2013 en 2010. Deze daling is onvoldoende om tot een verbetering te leiden in de percentages normoverschrijdende meetpunten. Uit de aanvullende analyse naar het verloop van de concentraties van imidacloprid voor beide kassenregio's door het jaar heen blijkt dat geen duidelijke verlaging optreedt van de gemiddelde maand- of jaarconcentraties imidacloprid na de invoering van zuiveringsmaatregel per 1 mei 2014.

Ctgb-bevindingen naar aanleiding van het CML-rapport

Het CML-rapport is voorgelegd aan het Ctgb met het verzoek dit mee te nemen in de herbeoordeling van de neonicotinoïden, waarover uw Kamer eerder is geïnformeerd (Kamerstuk 27858, nr. 304). De bevindingen van het Ctgb zijn met het RIVM afgestemd.

Het Ctgb concludeert het volgende (citaat):

- Op basis van de beschikbare data kan geen duidelijke afname van de concentraties imidacloprid in het oppervlaktewater worden geconstateerd.

- Hierbij speelt een beperkte naleving van de gestelde zuiveringseisen mogelijk een belangrijke rol.
- Inmiddels zijn de toepassingsvoorwaarden aangescherpt (gecontroleerde levering). Dit moet ertoe leiden dat de naleving verbetert.
- Wanneer dan blijkt dat de genomen maatregelen onvoldoende effect hebben op de concentratie imidacloprid in het oppervlaktewater, zal het College ofwel adviseren over beperking van het gebruik, ofwel zelf maatregelen treffen ten aanzien van de toelating als zodanig.

Kabinetsreactie

Het CML-rapport laat geen trendbreuk zien in de cijfers ten opzichte van eerdere jaren, voor zowel het toelatingscriterium als de waterkwaliteitsnormen. De concentratie imidacloprid in het oppervlaktewater is in de onderzochte regio's te hoog om aan de normen te voldoen. Ik vind dit een ernstige situatie en zie hierin aanleiding tot het nemen van verdere maatregelen.

Ik heb het Ctgb verzocht om te bezien of de verschillende rapporten aanleiding geven om in te grijpen op de toelating van imidacloprid of toelatingen van imidacloprid in te trekken.

a. Ingrijpen op de toelating

Het Ctgb heeft in januari 2014 ingegrepen in bestaande toelatingen zodanig dat middelen op basis van imidacloprid in de glastuinbouw slechts nog kunnen worden gebruikt op bedrijven waarvan het afval- en drainagewater gezuiverd wordt, voordat het wordt geloosd. Dit om emissies naar oppervlaktewater te voorkomen. Dit besluit is in mei 2014 van kracht geworden. Naar verwachting zou daarmee het aantal normoverschrijdingen van imidacloprid in glastuinbouwgebieden moeten dalen. De CML-cijfers laten dat echter niet zien.

Het Ctgb onderkent dat op basis van de huidige gegevens geen trendbreuk in concentraties imidacloprid kan worden aangetoond. Gezien de beperkte dataset en de beperkte meetperiode (tot maart 2015) die is onderzocht, constateert het Ctgb dat hieruit op dit moment onvoldoende kan worden afgeleid dat niet meer wordt voldaan aan de eisen voor het toelaten van een middel. Er is geen aanleiding voor (verder) ingrijpen in de toelating door het Ctgb, zo laat het College mij weten.

Gegeven de bevindingen van het CML is, mede op initiatief van de toelatinghouders, het Ctgb direct verzocht om een tijdelijke maatregel te introduceren, namelijk 'gecontroleerde distributie' en deze te verplichten via het etiket. Dat betekent dat een middel op basis van imidacloprid slechts mag worden verkocht voor gebruik in de glastuinbouw, als door de toepasser wordt aangetoond dat er zuivering plaats vindt die de emissie sterk beperkt. Hierdoor ontstaat in beginsel een sluitend systeem van levering en gebruik. Alle distributeurs van de middelen worden via de Stichting CDG (Certificatie Distributie in Gewasbeschermingsmiddelen) verplicht hierop toe te zien. De maatregel gecontroleerde distributie is per 1 augustus 2015 van kracht geworden.

Ten aanzien van de mogelijkheden tot ingrijpen op de toelating van imidacloprid heeft het Ctgb het volgende aangegeven (bijlage 3): op basis van een aanvullende monitoringsrapportage in de periode ná maart 2015 tot maart 2016 kan worden beoordeeld wat het effect is geweest van de maatregelen. Als blijkt dat de gehalten imidacloprid in het oppervlaktewater (sterk) afnemen kunnen de toelatingen onder de huidige beperkende voorwaarden worden gehandhaafd. Zo niet, dan overweegt het College, afhankelijk van de uitkomst, artikel 44 - als de gehalten imidacloprid in oppervlaktewater niet of onvoldoende dalen - of artikel 71 - als de gehalten (sterk) zijn gestegen - van de EU Verordening 1107/2009 toe te passen. Artikel 44 gaat over het intrekken of wijzigen van een toelating, als niet meer wordt voldaan aan de toelatingsvoorwaarden die zijn vastgelegd in de EU Verordening 1107/2009 voor het op de markt brengen van gewasbeschermingsmiddelen. Daarbij moeten de toelatingshouder, de andere lidstaten, de Europese Commissie (EC) en de EFSA direct worden ingelicht. Er is hoor en wederhoor, vóór de maatregelen van kracht worden. In artikel 71 is de noodprocedure vastgelegd, waarbij een lidstaat direct beschermende maatregelen neemt en onverwijld de andere lidstaten en de EC ervan in kennis stelt. Binnen 30 dagen moet de EC reageren.

Het Ctgb geeft aan dat het monitoringstijdvak nauw luistert, evenals de naleving. Daarom adviseert het Ctgb om een vervolganalyse van de monitoringsgegevens in het oppervlaktewater tot maart 2016 en een nalevingsrapportage op te laten stellen. Afhankelijk van de uitkomsten hiervan zal het Ctgb conform art 44 een herbeoordeling van de middelen in gang zetten. Deze herbeoordeling kan leiden tot intrekking van de toelating voor de glastuinbouw.

b. Gebruiksverbod

Gelet op het voorgaande heb ik de NVWA gevraagd een nalevingsrapportage op te stellen, inclusief de bevindingen van de handhaving. Verder zal ik een vervolganalyse van de monitoringsgegevens in het oppervlaktewater tot maart 2016 laten opstellen. Vervolgens zal ik bezien of het gebruik van imidacloprid (los van de toelating) in de glastuinbouw alsnog moet worden verboden. Daartoe bereid ik alvast een AMvB voor.

Het is cruciaal om zo snel mogelijk en met voldoende wetenschappelijke onderbouwing duidelijk te krijgen of de genomen maatregelen (zuiveringsplicht, gecontroleerde distributie) voldoende effect hebben op de kwaliteit van het oppervlaktewater en of er voldoende nageleefd wordt. Dat bepaalt of verder ingrijpen in de toelating of het gebruik noodzakelijk en gerechtvaardigd is.

Ctgb bevindingen op het EASAC-rapport over neonicotinoïden

Zoals in de brief van 10 april 2015 (Kamerstuk 27858, nr. 304) is gemeld, is het Ctgb verzocht op basis van het EASAC-rapport de toelatingen van neonicotinoïden

in Nederland te herbeoordelen en zo spoedig mogelijk te melden of dit onderzoek het Ctgb aanleiding geeft tot ingrijpen in de toelatingen.

Het Ctgb heeft het EASAC-rapport bestudeerd en geanalyseerd, daarvoor verwijst ik naar de uitvoerige bevindingen in bijlage 4a en 4b. De conclusies van het Ctgb volgen de onderstaande lijn:

- De brede, integrale visie die het EASAC-rapport voorstaat, waarvan diverse aspecten zoals landbouw, biodiversiteit, IPM (*Integrated Pest Management*) en risicobeoordeling onderdeel van uitmaken, wordt ondersteund.
- Op basis van de bevindingen van het EASAC-rapport is geen direct risico vast te stellen voor het gebruik van in Nederland toegelaten gewasbeschermingsmiddelen. Er is zodoende geen aanleiding om op dit moment in te grijpen in bestaande toelatingen.
- Het Ctgb stelt vast dat een versoepeling van de bestaande beperkende maatregelen en aanscherpingen in de toelatingen, zoals die in de EU en Nederland eerder al zijn genomen, nu eveneens niet aan de orde is.
- Ondanks dat niet alle onderwerpen van het EASAC-rapport specifiek onderdeel uitmaken van het huidige toetsingskader en dankzij genoemde zaken als de in 2013 ingestelde restricties op het gebruik van neonicotinoïden - is de risicobeoordeling van de bestaande toelatingen conform ditzelfde toetsingskader dermate robuust dat het risico als acceptabel kan worden beschouwd.

Afsluitend doet het Ctgb vier aanbevelingen die raken aan toelatingen van gewasbeschermingsmiddelen en verband houden met de brede analyse in het EASAC-rapport:

- Bespoedigen van bestaande ontwikkelingen in EU richtsnoeren, zogenaamde *guidance documents* voor risicobeoordelingen
- Toezien op verdere verbeteringen binnen het toetsingskader
- Agenderen van onderwerpen om het toetsingskader verder te verbeteren
- Inspannen om inzichten op te nemen in het brede kader van de landbouw

Kabinetsreactie

In de brief van 10 april jl. (Kamerstuk 27858 nr. 304) is aangegeven dat Eurocommissaris Andriukaitis (SANTE) is verzocht het EASAC-rapport te laten beoordelen door de EFSA. De EC heeft laten weten dat de EFSA dit rapport in de lopende beoordelingsprojecten van de neonicotinoïden meeweegt.

Zoals in de brieven van 14 mei 2013 (Kamerstuk 21 501-32, nr. 707), 17 april 2014 (Kamerstuk 27 858, nr. 264) en 27 oktober 2014 (Kamerstuk 27 858, nr. 276) is aangegeven, volgt uit het Europese en nationale juridisch kader dat er – om in te grijpen in toelatingen van gewasbeschermingsmiddelen – aanwijzingen moeten bestaan, die wetenschappelijk onderbouwd zijn, dat niet langer wordt voldaan aan de goedkeurings- of toelatingscriteria van respectievelijk werkzame stoffen of gewasbeschermingsmiddelen, waardoor er onaanvaardbare risico's ontstaan. Het Ctgb wijst er in de bevindingen ten aanzien van het EASAC-

rapport op dat dit rapport geen nieuwe feiten of inzichten bevat van zodanige aard dat deze nopen tot ingrijpen. Het is goed te constateren dat de bestaande beperkingen en aanscherpingen van de toelatingen die eerder zijn genomen de bekende risico's vooralsnog afdoende hebben geadresseerd. Het EASAC-rapport maakt evenwel duidelijk dat deze eerder genomen maatregelen moeten worden doorgezet. Het Ctgb heeft mij laten weten dat de bestaande beperkingen en aanscherpingen van de Nederlandse toelatingen in de huidige vorm mede daarom allen blijven bestaan.

Het Ctgb doet op basis van het EASAC-rapport verder een aantal aanbevelingen op het terrein van het toetsingskader. Het huidige toetsingskader bevat nog niet alle onderwerpen uit het EASAC-rapport, maar het is desondanks door toepassing van veiligheidsmarges voldoende robuust. Ik vind het van belang dat de (Europees geharmoniseerde) toetsingskaders zich op basis van wetenschappelijke informatie blijven ontwikkelen en zet me daar op nationaal en Europees niveau voor in. Concreet gaat het om het volgende:

- Om het 'richtsnoer bijen' snel, uitvoerbaar en robuust te verankeren in het toetsingskader heeft Nederland – samen met de Europese Commissie (EC) – een workshop georganiseerd in december 2013, waaruit in 2014 een Roadmap voor correcte invoering is voortgekomen die binnen de EC ter besluitvorming voorligt. Ik vind het van belang dat nu snel besluitvorming hierover door de EC plaats vindt en zet me daarvoor in.
- Nederland levert een belangrijke bijdrage aan nieuwe toetsingsmethoden, bijvoorbeeld om chronische (subletale) effecten op wilde bijen te kunnen toetsen. Nederland levert gespecialiseerde kennis bijvoorbeeld over aanvullende potentiële blootstellingsroutes die in het toetsingskader moeten worden meegenomen. Zoals uw Kamer (Kamerstuk 27 858, nr. 362) eerder is bericht, werkt Nederland samen met de EFSA aan beoordelingsmethoden voor cumulatieve effecten van gewasbeschermingsmiddelen die moeten indalen in het EU toetsingskader.

Ten aanzien van de vierde aanbeveling van het Ctgb verwijs ik naar de brieven aan uw Kamer van 30 oktober 2014 (Kamerstuk 27 858, nr. 276) en 2 december 2014 (Kamerstuk 27 858 nr. 279) waarin mijn inzet is gemeld voor het realiseren van de transitie naar een versnelling van de vergroening van gewasbescherming en naar een voedselproductie die minder afhankelijk is van risicovolle gewasbeschermingsmiddelen. Daar hoort bevorderen en versnellen van geïntegreerde gewasbescherming bij, naast een duurzaam middelenpakket met lager risico. Dit wordt bereikt via uitbreiding ervan met biologische, natuurvriendelijke en andere alternatieve middelen met een lager risico en een goede landbouwpraktijk en tegelijkertijd via het terugdringen van risicovollere gewasbescherming. In Nederland heeft mijn ambtsvoorganger een Green Deal Groene Gewasbeschermingsmiddelen met onder andere LTO en Nefyto gesloten. Deze Deal beoogt de toelating van 'groene' laag-risico gewasbeschermingsmiddelen in Nederland te bevorderen. In de EU zet ik me in voor een actieplan om tot een versnelde verduurzaming te komen, samen met gelijkgestemde lidstaten. Op Nederlands verzoek is hiervoor in december 2015

een expertgroep ingericht, waarin de acties verder worden uitgewerkt, om onder mijn voorzitterschap deze zomer tot een implementatieplan te komen. Ik zal uw Kamer van de voortgang op de hoogte houden.

EFSA-opinie risico's voor bijen door spuittoepassingen neonicotinoïden

Tenslotte meld ik u dat er op 26 augustus 2015 een EFSA-opinie is gepubliceerd aangaande het risico voor bijen bij spuittoepassingen van drie neonicotinoïden. Daarin geeft de EFSA aan dat voor de drie neonicotinoïden (clothianidin, thiamethoxam en imidacloprid) na herbeoordeling is geconcludeerd:

1. Er is een hoog risico vastgesteld of kan niet worden uitgesloten op basis van beschikbare gegevens.
2. Eerder is ingegrepen in de toelatingen (2013), waarbij al een verbod voor spuittoepassingen is uitgevaardigd op voor bijen aantrekkelijke gewassen en voor granen, met uitzondering van kastoepassingen.

Deze EFSA-conclusies zijn in opdracht van de Europese Commissie (EC) opgesteld en - conform het geldende Europese proces - aan de lidstaten en toelatingshouders voorgelegd, met de oproep om (studie)gegevens te leveren in september 2015 ("call for data"). Op dit moment wordt op EU-niveau bezien of de maatregelen die in 2013 op Europees niveau zijn genomen om de toepassing van neonicotinoïden te beperken en zo bijen beter te beschermen, voldoende zijn of dat aanvullende maatregelen nodig zijn. In de in 2013 genomen Europese maatregelen is er al rekening mee gehouden dat ook spuittoepassingen in het gewas in potentie gevaar voor bijen kunnen opleveren: spuittoepassingen van de onderzochte neonicotinoïden zijn sindsdien in Nederland al niet meer mogelijk in voor bijen aantrekkelijke gewassen. Desondanks is het EFSA-rapport voorgelegd aan het Ctgb, om te bezien of dit aanleiding geeft tot verder ingrijpen in toelatingen of tot het nemen van aanvullende maatregelen.

Overigens kan ik u melden dat het Ctgb in augustus 2015 besloten heeft dat, op basis van nieuw Deens en Nederlands onderzoek, ook de aardappel als "bij-aantrekkelijk gewas" wordt geclassificeerd. Dit is ook in de EU onder de aandacht gebracht. Op basis van deze classificatie is door het Ctgb besloten één voor bijen risicovolle toepassing op aardappel niet toe te laten. Tevens is van een andere toepassing, die onderwerp was van een bezwaarprocedure, de toelating ingetrokken. Tegen deze intrekking is door de toelatingshouder een Voorlopige Voorziening aangevraagd bij het College van Beroep voor het Bedrijfsleven (CBB) met de eis tot schorsing van deze intrekking. Het College van Beroep heeft in zijn uitspraak van 18 december 2015 de eis van de toelatingshouder afgewezen. Andere bestaande toepassingen van insecticiden op aardappelen, niet alleen op basis van neonicotinoïden, zullen op basis van artikel 44 van de Verordening eveneens door het Ctgb worden herbeoordeeld.

Overigens kan ik u mededelen dat op dezelfde datum het CBB uitspraak heeft gedaan in een Voorlopige Voorziening aangevraagd door de Bijenstichting met de eis de toelating van een groot aantal middelen op basis van neonicotinoïden te schorsen. Het CBB heeft deze eis van de Bijenstichting afgewezen.

Samenhang met hoofdlijnenakkoord zuivering

In het voortgezet Algemeen Overleg Landbouw, inclusief mestbeleid van 14 oktober 2015 is door mijn ambtsvoorganger toegezegd in te gaan op de relatie van de genomen maatregelen voor imidacloprid met het generieke beleid ten aanzien van de waterzuivering in de glastuinbouw.

Het genoemde hoofdlijnenakkoord is tot stand gekomen met verschillende partijen en wordt nu met instemming van alle partijen uitgevoerd. U bent hierover apart geïnformeerd op 12 oktober 2015 (Kamerstuk 32627 nr.20) door de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, mede namens mij. Er wordt aangegeven dat de zuiveringsverplichting (met minimaal 95%) voor de glastuinbouwsector ten opzichte van de eerdere planning wordt verschoven naar 1 januari 2018. Het hoofdlijnenakkoord is erop gericht om hieraan gezamenlijk invulling te geven en introduceert geen andere maatregelen dan de uitgestelde zuiveringsplicht.

Voor de specifieke werkzame stof imidacloprid is afgesproken dat deze buiten het hoofdlijnenakkoord valt. Door de betrokken partijen is tijdens het bestuurlijk overleg nadrukkelijk gesteld dat de bestaande zuiveringsplicht voor imidacloprid niet ter discussie staat.

Martijn van Dam
Staatssecretaris van Economische Zaken